

Nemzeti Társalkodó.

KOLOZSVÁRTT

4-ik szám.

PÉNTEKEN.

Jan. 26án

1

8

4

4.

Tartalom: A' vén Márton (vége). Visszatekintések az 1843k évre. Anglia (folytatás).

A' VÉN MARTON.

III.

(Vége)

Századunk egy kis mezővárosban szállásolt. Szépen megkövetem az urakat, de nevét elhallgatom, mert a' dolog még nem régi 's a' kisvárosi urak minden kicsinységet apprehendálnak, mint az E...i asszonyok szokták mondani. Már én csak azzal tartok: vagy falun vagy nagy városban lakjék az ember, kivált míg ifju; mert a' mint néhai boldogultj atyám, az iskolamester, szokta az iskolás gyermekeknek mondani: a' henyesség az ördög párnája. Károly urfin úgy állott az egyenruha, mintha reá öntötték volna; a' senatori leányok igen szépek találtak; és ő noha nem báró kisasszonyok voltak, úgy gondolkozott: jobb ma egy veréb mint holnap egy tuzok, 's azonkívül ifju és katona volt, 's minthogy békességben várakat nem lehet, legalább sziveket akart hódítani. És a' senator leányok ezt igen jó neven

vették, 's nem voltak olly köszivűek, mint a' komáromi szűz fűgéjével. De éppen ezért a' multság is nem sokáig tartott, mert a' kisvárosiak a' szerelmet is kisvárosiasan üzik: mindjárt házasságról beszélnek, 's ha vagy egy ifju ember csak egy szót szalaszt ki előttök a' szerelemről, mindjárt megvásárolják a' menyasszonyi ruhát. A' többek között N. senator leánya R ó z s i k a, szörnyű komolyan vette a' tréfát, 's mindennap 3 levelet küldött az urfinak, reggel, délben 's estve, aranyos szélű papiroson 's rózsá olajjal megkenve, a' mire nagy szükség is volt,—nem a' levélre, mert a' már ollyan halomra gyűlt, hogy alig fért a' kemence mellett, pedig minden reggel azzal gyújtottam tüzet,—hanem a' rózsá olajra, mert a' szakácsné ki a' leveleket hordotta mindég úgy el piszkolta, hogy vastagon állott rajta a' zsír. Károly urfi végre reá unt a' széptevésre, 's minthogy az időt valamivel csak el kellett ölni, a' kártyaasztalhoz folyamodott. De a' szerencse, noha ezt is asszony képében festik, nem volt ollyan hiv mint a' kisvárosi leányok, 's hátat fordított. Az urfi sokszor és sokat veszteit, a' minek természetes következése volt hogy sokszor kellett pénzért irni haza, 's hazuról pedig sem sokszor sem igen sokat nem küldöttek; a' mi ismét igen természetes volt. Az urfi tehát adósságokat rakott; mert ha egy Árkosi urfinak,

kinek anyjabáró kisasszony volt, pénze ne legyen, azt nem akarta sem hinni sem mások által még csak gyaníttatni is, 's mentől kevesebb pénze volt, annál gazdagabbnak akart láttatni, 's a' dús gazdagot játszodta. De a' mint bölcs Salamon mondja: a' minék kezdete volt, annak vége is van, 's fájdalom az urfi pénzének 's a' hitelezők türelmének is csak hamar vége lett, senki sem akart többé kölcsönözni. Egyfelől a' hitelezők, másfelől Rózsika ostromlották, amazok executióval, ez házassággal fenyegette, — választani kellett, — de éppen ez volt a' baj, mert noha a' tordai mészárosként a' kolbásznak két vége van, de a' kolbász mind két vége savanyu volt: az urfi egyikbe sem akart harapni. Így állottak a' dolgok, midőn egy estve, szokás szerént a' serházban, mellyet casinónak neveztek, több tisztekkel együtt kártyáztván, az urfi ismét vesztett. Bosszuságát nem titkolhatta. A' tiszt urak bosszantották Rózsikával, 's mit tudom én még mivel, elég az hozzá hogy az urfi mérgiben valami illetlen szót mondott Rózsikáról. A' tiszt urak nevétték, de egy magos száraz férfi, ki csak azelőtt kevéssel, észrevétel nélkül lépett volt be a' serházba, félre hívta az urfit 's huga megbántott becsületéért elégtételt kért. Az idegen Rózsika bátyja volt, huszár hadnagy, ki csak az nap délben érkezett volt haza szabadsággal. Én éppen akkor érkeztem oda egy levéllel, melly a' postán jött, tudtam hogy az urfi rég vár hazulról levelet 's pénzt, 's gondoltam hogy örömet okozok neki, ha sietve kézhez szolgáltatom. A' levél öröm helyett csak uj banatot hozott. A' nagyságos urat a' szél megütötte 's az urfi parancsolatot kapott rögtön haza indulni. Az ezerekes csak a' szomszéd városban szállásolt, alig négy órányira tőlünk. Az urfi megírta a' hazulról kapott tudósítást 's két hólnapi szabadságot kért az én számomra is. Én még azon estve ellovagoltam; az ezerekes a' szabadságot megadta, 's másnap délelőtt jókor már állomásunkon voltam. Az urfit haloványan 's felkötött karral találtam. A' párvialal megtörtént; Rózsika bátyja egy kemény vágást tett az urfi karján, melly nem volt ugyan halálos, de a' seborvos állítása szerént, a' kar görbén fog maradni 's így az urfi a' további szolgálatra alig ha nem alkalmatlan. Ez azonban ellent nem állván, egy-óra mulva szekeren ültünk Árkos felé.

Teremtő Isten! e' néhány év alatt mekkora változás! mindenarczon gond, fájdalom 's csak nem kétségbeesés. Az előbbi fénynek némi töredéki megmaradtak ugyan, de kirítt közülök a' szegénység. A' nagyságos ur életéhez kevés remény volt, a' szél egész félfelét érte, magáról 's a' világról mit sem tudott. Szegény jó ur, ha bár akkor meghalni tudott volna, de még fen vala számára tartva az utolsó döfés, neki még élni kellett hogy a' keserü poharat fenéig kiürítse. A' cselédek mondták nekem, hogy már rég óta titkos bu rájja szivét, sem evett sem aludt, 's egy pár év alatt az erős férfiból meggörbült ősz lett. A' titok nem sokára kivilágosult. Árkost és a' hozzá tartozó jószágokat egy kolozsvári kereskedő elfoglalta, 's a' familiának ki kellett onnan költözni. Minden el volt vesztve, 's még csak egy remény maradt fen 's ez Lajos volt! De nem megváltozhatott e annyi idei távollét alatt szerelme Julia iránt? 's ha szeme világát nem sikerülne visszaadnia, fogná-e a' vakot nőül választani, ő, ki azóta annyi szépet látott, 's lehet-e képzelní hogy egy inség örvényébe süllyedt házhoz csatolja sorsát, kinek fényes kinézések között lehet választása? Így hallottam gyakran tünődni a' nagyságos asszonyt 's Károly urfit. Az egész ház szomorú volt, mint temetés napján, csak kettő nem látszott részt venni a' közleverttségben: a' vak, ki a' változásról mit sem tudott, 's kinek hite Lajosban rendületlen volt, és az öreg ur, ki mint gyermek engedé magát kivetetni az ő apai házból, hová soha sem vala többé visszatérendő.

M. Vásárhelyre költöztünk. A' nagyságos asszony pénzzétevé ékszerreit, ezüstjét 's egyéb portékáit, elbocsátá a' cselédeknek is, csak én és Kati követtük. Isten bocsássa meg bűnömöt, de e' változáson néha még örültem magamban, mert a' papagályoknak 's a' vastag madámnak is uti laput kötöttek talpokra. Megvonva, de elég tisztességesen éltünk, sőt nekem úgy tetszett hogy még igen is urisan a' szűk erszényhez képest, melly a' Károly urfi becsületbeli, azaz kártya-adósságainak kiizetése után még szűkebbre apadott. Lajos urfitól rég nem vettünk tudósítást. Az Árkosi ur esete után a' felsőség másnak adta által a' Durakfalvi jószág felügyeletesét, a' számadás a' tutor betegsége mián a' Lajos urfi haza érkezéig elhalasztatott. Károly urfi végbucsut vett

a' katonaságtól, 's minthogy az én capitulatióm ideje is kitölt, én is szegre akasztottam kardomat. Károly urfi egy darabig megtartóztatta magát a' kártyától, de a' vasszeg kiüti magát a' zsákból előbb utóbb 's Vásárhelyt akadt elég alkalom reá. Gyakran egész éjszaka kinmaradt a' háztól. Pajtásai ottan ottan meglátogatók 's ezek közül egy nem sokára mindennapos lett a' háznál,—ez Mőkei főhadnagy volt. Mőkei főhadnagy fiatal, szép 's vig kedvű ember volt, ki minden dolognak a' jobb oldalát szokta venni, 's örömet nevet. Ó órákig eltöltötte az időt a' vakkal, 's Julia úgy látszott örömmel hallgatja. Ez nekem sehogy sem tetszett, ez bosszantott. Volt valami ezen emberben, nem tudom mi, a' mit én nem állhattam. Azt mondják hogy az állatok előre megérik a' zivatart, valami ilyen előérzés lehetett bennem is.

Egy reggel az orvos, ki az öreg Arkosi urhoz járt, azt a' hirt hozta: hogy egy keresztül utazó híres angol szemorvos érkezett Vásárhelyre, 's azon pár nap alatt, míg ott mulat, ingyen segedelmét ajánlotta minden szembetegnek; mert erősen gazdag 's csak azon gyönyörűség kedvéért utazik hogy mentől több vaknak visszaadhassa szemvilágát;—ígérte hogy el fogja hozni Julia kisasszonyhoz. A' nagyságos asszony nem volt idegen tőle, csak az ingyen szó sértette büszkeségét, Julia pedig megakart várni Lajos urfit. De az orvos, Károly urfi és Mőkei ur addig beszéltek, míg Julia kisasszony reá vette magát, 's a' nagyságos asszony is megegyezett benne azon feltétel alatt, hogy ha a' szemorvos valami ajándékot elfogad. Az öreg ur még mindegyre ágyban fekvő terhes beteg volt. A' műtétel más nap 11 órára volt határozva. Szegény Lajos, gondolám magamban, egy idegen elkapja előled az érdemet, csak hogy egy másik még egyebet is el ne kapjon. A' szobában, hol a' műtétel végbe ment, nem lehetett más jelen, csak a' házi orvos, — így kívánta az angol. A' nagyságos asszony, Károly urfi és Mőkei ur egy oldalszobában várták a' kimenetelt, én az előszobában mint ha varró tőn állottam volna. Néhány perczig mély csend volt a' szobában, ekkor hallottam mintha egy széket odább toltak volna — ismét nagy csendesség — egyszer a' házi orvos kérdi: „lát-e nagysád, mi ez a' kezemben?“ „Igen—én látok—én látok“ kiáltá Julia;— az

oldalajtó felnyílt 's a' benn levők örömittason kiálták: „Ó lát! Julia lát!“ 's mind hozzá rohantak. Ekkor az előszoba ajtaját én is benyitottam, 's bedugtam fejemet; az orvos kire senki sem ügyelt éppen távozni akart, én reá néztem és még egyszer megnéztem, 's oh Istenem! a' mint a' számon kifért ordította: „Lajos urfi!“ hogy az ablakok rezgettek belé, mert ő volt az angol orvos, én megismerem veres parókája daczára is;—és mind oda futottak, Julia is,—egy pillanatra felejtve volt minden gond, minden bánat, — tudom én mit beszéltek? én egészen részeg voltam az örömtől 's mind rendre ölelgettem az uraságokat— tudtam én mit csinálók?—ha ott lesz vala, talán még a' vastag madámot is megölelem. Ekkor nem tudom mi jutott eszembe, mintegy örült szaladtam a' beteg szobájába, tele torokkal kiabálva: „Lajos ithon van, Julia lát! a' beteg nagy szemeket meresztett reám, 's csak hebegett. Isten bocsássa meg, a' nagy öröm könnyen halálát okozhatta volna 's én lettem volna gyilkosa; de most az egyszer éppen ellenkező történt: az egész patika nem használt volna neki annyit mint az én ostobaságom. Arkosi ur szemlátomást jobban lett, előbbeni eszméletét visszanyerte, 's feléledett, mint tűz hamvából, melly még egyszer fellobban. Egy estve Lajos urfi hosszason beszélgetett a' nagyságos asszonnyal, mit, mit nem, nem tudom, csak láttam midőn egyszer a' szobába mentem, hogy a' nagyságos asszony sir; Lajos pedig valami írásokat összezaggatott, 's a' tűzbe vetette, azután az asztalhoz ment 's irt valamit egy papirosra, megpecsételte 's oda adta az asszonynak, ekkor ez nyakába borult 's megmentőjének nevezte. Azután tudtam meg hogy a' tutori számadások voltak. Így telt el egy pár hét. Mőkei ur ritkábban jött a' házhoz mint azelőtt, én nem tudom miért, mióta Lajos urfi haza jött még inkább meggyülöltem ez embert; a' mi pedig nekem leginkább nem tetszett: Julia kisasszony busabbnak látszott mióta szemvilágát visszanyerte, sőt nekem úgy tetszett, hogy néha szemei veresre voltak sirva. Szépen megkövetem az urakat,—hogy a' sok beszédet rövidítem: Lajos urfi és én elutaztunk Durakfalvára a' jószágot által venni. Ott annyi volt az írka firka annyi számba venni, rendbe hozni 's eligazítani való, hogy öt hét becsületesen el telt belé mig Vásárhelyre visz-

szerekedhettünk. Mindég furta az oldalamat, hogy megkérdjem a tens urfítól hogy áll Juliával? de nem vehettem reá magamat. Az urfi észrevette hogy valami fekszik szíven, 's egy estve, midőn levetkeztettem, addig unszolt hogy kirukkoltam vele: „hát biz én tens urfi szépen megkövetem csak azt szeretném tudni, lesz-e már valami a lakodalomból, én úgy gondolnám az efélet nem jó sokáig halogatni“ az urfi nevetett, 's csak annyit felelt: „megmondom holnap.“ Másnap midőn a nagyságos asszony szobájában tüzet raktam, hangos beszédet és sirást hallottam az oldal-szobában, azután egy síkoltást és puffanást mint mikor valaki elesik: ekkor kinyilott az ajtó, Lajos urfi halálsárgán kirohant, csak ennyit hallottam: „ha meggyalázta, nőül kell hogy vegye, vagy vérevel mosom le e' szennyet“ 's ezzel mintha puskából kilőtték volna, eltűnt. Én hajdon fön utána mindenütt, egy darab fával kezemben, mellyet éppen a tűzre akartam volt tenni. Egyik utcán le, másikon fel—míg egy házhoz bemenni láttam—én mindenütt nyomában, egy ajtón be, én utána, egyszer csak azon vettem észre magamat hogy Mőkei főhadnagy előtt állok, a' darab fa még akkor is kezemben. Ők nem ügyeltek reám, hevesen beszéltek együtt. Én olyan kábult voltam hogy nem értettem mit beszélnek, csak egyes szavakra emlékezem: párviadal — pisztoly — 's azután e' szó cautio legtöbbször előfordult. Végre csillapulni kezdetek 's Lajos urfi olyan hideg vérrel hogy szintugy a' hátam fázott bele, ezt mondotta: „a' pénz 7 nap alatt az ön kezében leend, ön tegye meg a' szükséges lépéseket“—'s ezzel távozott, én utána, de már nem olly sebesen mint jövet, lábomat nem birtam mintha álgyu-golyó lenne reá kötve, 's mellyemen malomkőnyi nehézséget éreztem. A' tens urfi még az nap elutazott Kolozsvárra. Jóságait zálogba vetette, az eladhatókat pénzzé tette. Én nem tudom hogy igazították, de elég az hozzá hogy 5 hét mulva Julia Mőkeiné volt. Lajos urfi nem volt jelen a' lakodalmon,—isten őrizzen az ilyen lakodalomtól, halotti tornak is beillett volna. Nekem mind ez csak egy gonosz álomnak tetszett, teljességgel nem tudtam magamat feltalálni, csak az az egy állott tisztán előttem, hogy nekem itt többé semmi kérszetem, az én helyem Lajos urfi mellett van. Kolozsvárra jöttem. Felkerestem

Lajos urfit; midőn hozzá beléptem, mind ketten siróba fakadtunk, karjai közé szoritott, barátjának nevezett, de a' történeteket egyik sem említette. 1850nak elején volt; tavasszal utazni indultunk, hová? egyikünk sem tudta. Enyeden hallottuk meg Károly urfinak egy volt tisztársától, hogy az öreg Arkosi meghalt, a' lakadalom után egy héttel újszél-ütés érte. Mőkei parancsolatot kapott ezeredéhez menni, melly akkor Gallicziában állomásozott 's nejével együtt elis indult. Károly atyjánál maradt. Beutaztuk a' székyek földjét, bejártuk nagy magyarországot; szegény urfi nyugtot sehol sem talált. Egyszer így szólott hozzám: „Márton bátya kend katoná volt, nem volna-e kedve a' kardot újból felkötni. Lengyelhonban háboru van, ott két olyan karra mint a' mienk nagy a' szükség, mit mond kend hozzá?“ Hát én bizon azt mondom — felelek, — hogy az urfival a' világ végére is elmegyek.

1831ik év eleje már Dwerniczki osztályban talált mint önkénteseket. A' muszka elég dolgot adott, nem hevertünk. Lajos urfi a' halált kereste: de az ellenséges golyók irtalmasabbak voltak hozzá, mint barátjai kik szívet halálra vérzették. Jelen voltunk a' Stoczek, Pulawy, Poryck melletti csatákban, 's az urfi mindenütt csudáit tette a' vitézségnek. Beremelnél, saját élete koczkázatásával életemet menté meg. Egy kartács golyó el hordotta fél lábamat, 's ott maradtam mint holt, csapatunk tova száguldott, de ő mentésemre sietett, 's a' csonka vén szolga élete felett három muszkával kellett megküzdnie életre 's halálra. Sebemet bekötözé, ettől fogva el nem hagyott; azonban néhány nap mulva Lulincenél bevégződött Dwerniczky katonai pályája, 's azzal együtt a' mienk is. A' muszka hátunk megett megkerült, mi Gallicziába vonultunk; körülkerítették; a' fegyvert le kellett tenni, foglyok voltunk. A' foglyok a' birodalom belsejébe szállítottak; azonban a' nem igen szoros őrizet mellett, sokan módot találtak honukba menekülni. A' sebesülteket 's azok között engemet is kórházba vittek egy kis mezővárosban. Lajos urfi egy magyar főtiszt közbenjárására engedelmet nyert mint orvos mellettem maradhatni, miután becsületszavát adta hogy többé fegyvert nem fog. Lábam gyógyulása hosszurá huzódott, de Lajos urfi türelme nem fá-

radott ki. Egy szürkületkor, midőn éppen lábam bekötözésével bibelődnek, egy nőszemély lépett be 's kérte: lenne olyan jó látogasson meg egy beteget ki oda nem messze lakik. Elment, de előbb megígérte hogy még azon este eljön ismét hozzám. Azonban az éj bekövetkezett, 's ő nem jött el. Nyughatatlan éjszakám volt, a' seblázhoz hozzá járult Lajos urfi kimaradtán való aggodalmam. Végre megviradt; a' szokott idő, mellyben mindenkor pontosan meglátogatott, elmúlt, 's Lajos urfi még sem jött. Aggodalmam most iszonyu lön, erővel felakartam kelni, ah! nem lehetett, ágyamba vissza rogytam. Ekkor egy hordozó ágyon négy ember egy véres testet hozott be a' szobába, mellyben feküdtem, 's tett le egy szomszéd ágy mellett, reá tekintetem, irtózatos! Lajos urfi volt! Mi történt velem ezután, nem tudom: későbbre hallottam hogy fővel lefelé két kezemre támaszkodva kimásztam az ágyból a' földre, 's félre beszéltem; dühösködtem; megkellett köjözni. Mikorra eszméletemet visszanyertem, az első mit megismertem Lajos urfi volt, ki közel mellettem egy szomszéd ágyban fcküdt, 's kezemet kezében tartotta. Ő nem halt meg, ő él! ez egy gondolat minden mást elfelejtett velem. Az idő és gondos ápolás visszaadták egészségünket; fellabadoztunk. Ekkor beszélette el nekem esetét. A' nőszemély egy meglehetősen csinosan butorozott szobába' vezette az urfit, de a' szoba hideg volt 's nedves, lakatlannak látszott, gyertya nem égett benne; csak egy mécs pisláskolt a' kemencepárkányán. Az urfi kérdőleg nézett a' nőszemélyre, ez egy szegletbe mutatott egy ágyra, mellyen egy nagy dunyha 's egyéb nem vala látható;—a' vezető vevé a' mécsset, felemelé kiség a' dunyha egyik végét 's a' mécsset oda világított. A' dunyha alá temetve egy halavány nő-arcz tűnt fel, mellyen nyomor, inség, bu és betegség írva,—a' beteg megszólalt 's Lajos urfi felsikoltott: Julia! Ő volt. Mőkei miután mindenét elkártyázta, itálnak adta magát, egész éjeken keresztül tivornyázott;—nejével durván hánt, sőt verte, —mindenben szükségét szenvedni engedte, fizetését italra 's örömeányokra költötte, szóval a' legkicsapongóbb életet folytatott, 's szegény Juliát az idegen földön, minden ismerős és barát nélkül, veszni hagyta. Mind ezt azon nőszemélytől tudta meg Lajos urfi,

ki őt a' beteghez vezette. Ez egy szegény özvegy volt a' szomszédságban, ki egyedül tartá még a' lelket a' szerencsétlen elhagyott nőben. Lajos urfi a' beteg ágyánál virasztott. Éjfél tájban haza került Mőkei részegen 's egy idegent találván nejénél, megakartta ölni, csak nagy bajjal lehetett ágyba vinni. Reggel párviadalra került a' dolog, pistollyal. Segédek magyar katonatisztek voltak. Mind ketten egyszerre lőttek, 's mindketten egyszerre rogytak le. Mőkei rögtön szörnyet halt; Lajos urfit is holtak hitték, a' golyó keresztül ment rajta, de nemesebb részt nem sértett. Julia eltűnt, senki sem tudta hová. Lajos urfi mihelyt anyyra gyógyult, mindent elkövetett felkerestetésére, siker nélkül. Egyetlen bizonytalan nyomra akadtunk a' szomszéd faluban; a' mezei munkások láttak egy reggel, de mikor, nem tudták megmondani, egy nőszemélyt egy ingben, kibomlott hajjal 's mezitláb az országuton szaladni. Magunk indultunk el keresésére, fél évnél tovább bolyongottunk, nyomára nem akadtunk. Bukovinán keresztül visszatértünk Erdélybe. Tihuzzán túl elestveledtünk 's egy commandó háznál kénytelenek voltunk meghálni. A' határőrök szívesen fogadtak, de száraz malén kívül egyebök nem volt. Azonban közel oda egy havasi tanya volt, ott tejet lehetett kapni, oda mentünk. Egy-másra keresztbe támasztott ágakból készült sátor alatt, nők, férfiak, ifjak, öregek, 's gyermekek egy egész csoport, fővel lábbal keresztül kasul feküve heverték a' földön; a' sátor előtt nagy tűz rohogott, 's a' pattogó fényő szikrák magosan felszökelve, tüzesőben hullottak vissza a' sátorra 's az aluvókra. Bár a' tűz nagy világot adott, még is idő kellett míg a' tárgyakat megkülönböztetni tudtuk, olly rendetlen zavart halom volt a' kép mellyre világított. A' sátor külső szegletén, legközelebb a' tüzhöz egy emberialak kuczorgott, szinte gombolyagba türődve, csepüs nagy haja egészen elfedé ábrázatját. Az öreb ugatására felüté egy nagyszakállu fejét, 's olábul kérdé mit akarunk. Megmondók kívánságunkat 's azonnal egész készséggel felkölt 's a' sátor belsejéből egy nagy fazék tejet tett előnkbe. Mi letelepedénk a' tűz mellé, 's ettünk, midőn a' tűz tulsó oldaláról siket hangon dal zendült meg, egy magyar bölcső dal, 's azt rögtön egy irtózatos kacza-

gás követte. A' vér megfagyott szivemben—lehetséges volna-e? Lajos urfi oda ugrott; a' kuczorgó alak felemelé fejét, 's még mindegyre kaczagott;—Julia volt, ő meg örült! Hetek óta tartózkodott már a' havasokon, a' pásztorok tartották. Magunkkal hoztuk el a' szerencsétlent, ő mint gyermek engedte magát vitetni, nem ismert reánk, a' multra teljességgel nem látszott emlékezni,—midőn csattanást vagy kivált fegyver durranást hallott, összeborzadt 's fogai vaczogtak, néhány percz mulva hangosan nevetet. Kolozsvarra érkezünk, Juliát anyja gondviselése állá adtuk, ki itt egy rokonánál tartózkodott. Ez egy kertiházat adott által neki a' majorok között, egy tágas és jól bekerített kert közepén. Lajos urfi közel oda bérlett szállást, minden még megmaradott pénzét a' szerencsétlen anyja és leány kényelmére áldozá, idejét vizsgálatásukra szentelé 's minden tudományát kimeríté Julia meggyógyításában. Mind hujában. Ő a' másfél falu örököse, szegényen 's összezuzott szivvel halt el egy paraszt major házban, 's utolsó szava Julia volt!

H.....i.

VISSZATEKINTÉSEK

AZ 1843IK ÉVRE.

Anglia.

(Folytatás.)

Az angol stásegyház büszke fáján egy sajátszerű féreg rágódik— a' Puseyismus. Hogy a' pápaság 's catholicusok ellen olly sokat zajgott 's dühöngött Angliában e' pápaság felé hajló tüneményt némileg érthessük, szükség, a' kiben ez ószerüleg-ujeszmé teste-sült, Pusey tanárt egyediségében kissé szemle alá vennünk. Pusey Edvárd tr. kitől az új rendszer nevét vette,—noha tulajdonképen nem ő, hanem társainak egyike, Newman, állította azt tühegyre,—egy igen régicsaládból származik, melly hason nevü falusi birtokon Farringdon mellett Berkshirben lakik. Pusey tr. atyja Berkshire megyei követ az alházbau, 's a' tudományos gazdaság nagy mivelője, midőn tudós fia inkább az egyházi atyák mély bűvára. Pusey tr. egykor ifjabb korában egészen más nézeteknek hódolt mint jelenleg.

Némethonban te' utazása után egy munkát adott volt ki, mellyben, a' német reformátorokként, a' szentirást a' keresztény ismeret egyedüli hiteles kutfejének, 's keresztelőmedenczét, cathedrát, gyónszéket és urvacsorás asztalt az egyház négy néma bálványainak nevezé. Az ellenkezés tehát Pusey ur és Pusey tanár hittani nézetei között rendkívül figyelemre méltó. Közelebbi időben kanonok volt és zsidó nyelv királyi professora az oxfordi egyetemen, hol nem csekély számu és erejü partja van. Személyisége, bár nem rendkívüli hatású, mert erősen sovány, 's életkorához képest igen is vénnek látszik — 40—50 éves lehet — valami magikai erővel kell hogy birjon; mert a' londoni lapok szerint hölgyek tolakodnak feléje, boldogok ha köntöse prémjét érinthetik, vagy órákig várakoznak, míg szemhéjának egy kegyes hunyorgását nyerhetik. Vonásai átlátszók, barna és redőkkel teljes arczulatja crós ellentétet képez más hittanárok néha igen is kézzel fogható alakjaikkal. Ő tökélyes képe az anyagot legyőzött szellemnek. Homloka, magos és parancsoló, az eszmé templa, a' lélek terme. Egy phrenolog tán az értelmi organumok hiányát észlelné rajta, ellenben dusabb kifejlését az áhitat, a' csodahit, a' remény, az ábrándozás tehetséginek. Predikációja a' legmélyebb komolyságu férfié, 's emelve szónoki talentum által, veszélyes elvek elterjesztését rendkívül segítő. Felekezetének kifejlődése következőleg történt:

1835ban egyesüle az oxfordi egyetem több tagja, kik között a' legnevezetesbek Pusey, Keble, Newman és Williams voltak, egyházi viszonyok megvitatása végett. Ezuttal imez elveket állapíták meg: 1) Az üdvesség egyetlen útja a' Megváltónk teste és vérebeni részesülés; 2) Az általa világosan erre rendelt eszköz az úrvacsora szentsége; 3) E' szentséggeli helyes élésnek nem kevésbé világosan kifejezett záloga a' püspökök apostoli megbízatása 's ezek közt az egyház presbyterei; 4) Az egyház jelen környületei közt Angliában különös veszély mutatkozik abban, hogy ezen tárgyak kicsibe vétetnek 's gyakorlatilag megtagadtatnak, hogy igen sok keresztények bizonytalan és nem igazi communióval élnek, vagy kísértetbe jönnek illyennel élni, miből gyakorta voltaképi apostasiának kell eredni. Ezeket tekintetbe véve, magunkat ca-

noni engedelmességünk fentartása mellett, következőkre kívánjuk kötelezni:

1) Éber figyelemmel használni minden alkalmat, hogy a' gondjainkra bizottakba helyes ismeretet önthessünk az apostolok következésénél fogva a' mi urunkkal való egyesülés megbecsülhetlen kiváltságáról, 's azon elhatározásra vezetni őket, hogy azt az urnak áldása alatt gyermekeikre sértetlenül hagyják.

2) Könyveket 's értekezéseket bocsátni közre; mellyek a' végre szolgálhatnak, hogy az emberek elméjét az apostoli megbízás eszméjével megismertessék, eleikbe adják azon nézeteket és elveket, mellyek e' tanból a' legtisztább és régibb egyházakban támadtak, 's különösen kiemelni azon gyümölcsöket, mellyek az első keresztények életében feltűntek, milly közösségben éltek ezek egymással 's az igazság ügye mellett olly elszántsággal szenvedtek.

3) A' mennyiben rajtunk áll, azon lenni, hogy az egyház tagjai közt a' mindennapi köz imádkozás 's urunk vacsorájában gyakoribb részesülés gyakorlatát ismét fölélesszük.

4) Minden kísérletnek ellenszegülni, melly a' liturgiában változtatni kívánna be nem vehető tekintélyre, azaz a' nélkül, hogy az egyháznak a' javasolt változtatások feletti szabad és meggondolt ítélete fölhivatva lett volna.

5) Arra is fogunk törekedni, hogy az emberek, fenytéki rendszerünk és isteni tiszteletünk mindazon pontjainak józan és igaz előadásával ismertette legyenek, mellyek időről időre legkönnyebben értetnek félre vagy bccsültetnek kevésre 'sat.

Láthatni ezekből, millyen dicséretes buzgalom lelkesítette azon férfiakat, az egyház belső életébe ismét életerősb és frisebb szellemet önteni. Figyelemre méltó, mikép amaz, alig észrevehetőleg catholicismus felé vonszódo elem, melly e' czikkeben legfeljebb az egyház ítéletére tett igen is nagy nyomatek által jelenkezik, lassan lassan nyilt romanismusba ment át, daczára a' puseyiták többször kimondott elvének: *no p o p e r y*, (semmi pápaság). Ugy látszik, Roma ápolta is valójában e' catholica egyház iránti hajlamot, mellyen nyilván kijelentette örömét, 's a' minapában némelly puseyizáló túltoryktól felhoozott vád, miszerént a' puseyismus elfajulása

külföldi jezuíták műve, kik az oxfordi egyetembe beszínlették volna magokat, tán nem alaptalan.

Pusey 's társai előbb az ugynevezett korszerű értekezésekben — *tracts for times* — 's folyóiratokban fejezték ki nézeteiket. A' dogmatikai különség eleinte csekély volt. Nagyobb tiszteletet sürgettek a' szent dolgok iránt, mit külsőképen is ki kellene mutatni, 's új vallásrendszert, mintegy a' romanismus és ó-lutherség közt állót, akartak behozni. E' mellett bármi pártnevezetet elvetettek. Pusey tanár, követőivel majd romanismusra-hajlásért vádoltatván, igen tudós, éleselmű, finom dialecticai módon védé magát oxfordi püspök Bargote trhoz intézett, 200 lapot meghaladó, iratában. A' biblia mellett a' legrégebb egyház véleményét is az ötödik századiglan, tekintélyül kíváná elismértetni. A' romanismus szintűgy tévelyegne, mint a' tulzó-protestantismus — az ó-lutherség, — ha symbolumait érvényes tekintély gyanánt állítja föl. A' sacramentumokat illetőleg így tanit Pusey: A' keresztesség ugyan nem mossa el a' bűnöket, mellyek azután vitetnek véghez, mindazáltal az egyház annálfogva lélek-megújulást eszközöl. Az ember nem csak egyedül hit által igazulhat, hanem tettek által is. Az ember megigazulása nem az érzelemben történik, mint a' protestansok állítják, hanem csak az isteni kegyelem munkája; de a' bűnbocsánat csak folytonos bűnbánat által elnyerhető, nem csupán a' hit és sacramentumok erejénél fogva. Az urvacsorában majdnem egészen a' Krisztus teste és vérének a' kenyér és borszine alatti valóságos jelenlétéről szigorúan — lutheri dogmát követte. — Az oxfordi püspök megegyezőknék nyilatkozatá e' tanokat az angol egyházcival; bár nem egészen helyesen, minthogy a' puseyi tanok a' megigazulásról és urvacsoráról a' statures egyház 39 cikkelyétől igen is szembezőköleg elütnek.

De sokkal tovább ment Newman a' professor az elhírhedt 90. értekezésben, mellynek az iskolai előjáróság kérdezésére szerzőjeül adá ki magát, mire az értekezések folytatása megtiltatott. Azt állítá ugyan is ezen iratban, hogy egy angol egyházi keresztény a' purgatorium, bűnbocsánat vagy búcsu, a' pápa tekintélye, szentek segítségül hívása 's papok nótelensége cikkelyeit bizvást beveheti, csak hogy nem azon módosítás szerént, mellyet,

mint római hiten levőkét az angol egyház 39 cikkelyei elvetnek. Ez mint láthatni, csupán észteni szörszálhasogatás vala, 's ezen cikkek imigy vagy amigy módosítva szükségkép a' romai egyház felé vezettek.

Eleinte maga Pusey is elémült, hová megyen ki következetesen rendszere; csakugyan ő is elfogadta fokonként, mint ezt a' tavaly husvét után tartott nevezetes predikációja tanusítja. Itt egész nyilvánossággal tanítá a' catholica transsubstantiatio (átlényegülés) hitagozatát; szintűgy helyesnek állítá azon nézetet, miszerént az urvacora mint Krisztus testének mindannyiszori feláldozása tekintetik, 's erre nézve a' tridenti zsinat némimemű határozatára hivatkozott. A' Pusey hallgatói közt jelen vala egy az ő leghevesb ellentársai közül, Paussett tanár, ki a' Pusey predikációját mint eretnokséggel teljest feljelenté, 's ellenére némileg az alcancellárnak, bizonyos elavult eretnokség-bíráló széket, hat hittudósból állót, hivatott egybe, azon beszéd felett ítéletet hozandót. Ezekről elítélteték a' Pusey predikációja mint a' melly az angol egyház tanrendszerével merőben ellenkeznék. Az alcancellár tehát kéntelen vala a' zsidónyelv királyi tanítóját az egyetem kerületén belől két évre a' predikatori hivatalból letenni. Pusey tiltakozott ugyan, de siker nélkül mindennemű, részint sophismákból álló okokkal. Csakugyan nem rég az oxfordi egyetemnek számos tagjai irtak alá egy feliratot az alcancellárhoz a' Pusey felfüggeztése ellen. Nagy tekintetű nevek, részint a' főegyház legbuzgóbb képviselői közül, mint Dunganon I. Courtenay I. Gladstone és Coleridge urak, találatnak köztök 's tanusítják, mennyire el van terjedve a' puseyismus, főleg a' főrendek között.

A' puseyták közvetlen apostoli hagyományon alapuló catholicus egyháznak hármat ismernek el: a' rómain, a' görögöt és angol egyházat. Ugy látszik, mintha némi közvetítés, egyesülés volna czélban úgy a' nyugoti, mint keleti egyházzal, 's a' pusey-féle anglicanismus fogna tisztító elem gyanánt szolgálni. Ellenben más protestans egyházaktól, különösen a' némethoniaktól, az igazhitűség megtagadtatik.

A' hitagazatokban tett változtatásokkal karöltve mentek a' szertartásbeli változtatások.

Csak hamar divatba jött a' templomokban virágok, képek és a' kereszt használata; meghajlások az oltár előtt, melly már nem az egyszerű urvacsorai asztal többé. A' papok keresztet viselnek öltönyeiken; 's oltári felruhájú gyermekekkel kísértetik magokat. Sőt némellyek már misét is olvastak volna. Művészi jóízlés, egyházi buzgalom, 's vallásos szigor lévén a' puseyismus legtöbb vezéreinek jellemző tulajdonai, a' főbb rendek közt is a' conservatív párt miveltsz osztályában már is nagyon elterjedt. Oxfordból előbb Cambridge-be ment át. A' londoni egyházvidék papságának két harmada ez új rendszer hívének lenni mondatik.

Azok közt, kik az igaz keresztény egyházat, mellyről a' puseyták beszélnek, a' romai catholicában látják fentartva, 's ezekből a' puseyi mozgalmak következtében abba átléptek, egyike volt az elsőbeknek Sibthorp tr. a' londoni egyházvidékből, de ki ismét visszatértnek iratik az angol egyházba, 's többek közt maga Newman is. Több oka van ez átállásoknak: az egyház tekintélyének balul felfogott tanja, — egy izlésteljesebb cultus érzéki hatása, mellytől az angol egyház merőben fosztva van, — a' puseyismus kolomposainak ügyes dialecticája, 's végre sok miveltek szellemi röstsége, melly fölébredt vallási szükségteit inkább egy, az ujdonság ingerével föllepő felszines változás henye utánzatával törekszik csillapítani, hogy sem a' komoly valót önállólág az üdv csalhatlan kútfejéből, az örökké élő, 's avulhatatlan szent irás igéiből meritni magát elszánná. Bár mi legyen az egyházból kiállások indoka, megvan a' tény, 's hatalom keze bajosan gátolhat soká oly fejleményt, mellynek magvai a' népkedélyben gyökereznek; ámbár nem igen hihető, hogy oly beteges érzemény szülte jelenet, mint a' puseyismus, az ép és józan lelkű angol népben teljes viszhangra találna; inkább félhet a' mereven statusegyház a' skót egyházi viszály életerősebb befolyásától.

(Folytatása következik.)

Egy az újabb idő legnagyobb találmányai közül, vélekedésem szerént a' mesterség: könyveket megítélni, a' nélkül hogy elolvassák.

Lichtenberg.